YOSH AVLODDA EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHNING ZAMONAVIY PEDAGOGIK YONDASHUVLARI

Razzoqov Qosimbek Quvonovich
Jizzax politexnika instituti
“Ijtimoiy fanlar” kafedrasi dotsenti

Annotatsiya: mazkur tezisda yosh avlodda ekologik madaniyatni shakllantirishning zamonaviy pedagogik yondashuvlari tahlil qilinadi. Ekologik ta’limni uzluksiz va fanlararo tashkil etish, loyiha asosida o‘qitish, muammoli ta’lim, tajribaviy va tabiatga yo‘naltirilgan o‘rganish, raqamli vositalardan foydalanish hamda ta’lim muassasasida ekologik muhit yaratish masalalariga e’tibor qaratiladi.

Kalit so‘zlar: ekologik madaniyat, ekologik ta’lim, yosh avlod, zamonaviy pedagogika, barqaror rivojlanish, loyiha asosida ta’lim.

СОВРЕМЕННЫЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ФОРМИРОВАНИЮ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ У МОЛОДОГО ПОКОЛЕНИЯ

Раззакова Косимбека Кувоновича
Джизакский политехнический институт
доцент кафедры "Общественные науки"

Аннотация: в данной тезисной работе анализируются современные педагогические подходы к формированию экологической культуры у молодого поколения. Особое внимание уделяется организации непрерывного и междисциплинарного экологического образования, проектному обучению, проблемному обучению, практическому и природоориентированному обучению, использованию цифровых средств, а также созданию экологической среды в образовательных учреждениях.

Ключевые слова: экологическая культура, экологическое образование, молодое поколение, современная педагогика, устойчивое развитие, проектное обучение.

MODERN PEDAGOGICAL APPROACHES TO DEVELOPING ENVIRONMENTAL CULTURE AMONG THE YOUNGER GENERATION

Razzakov Kasymbek Kuvanovich

Jizzakh Polytechnic Institute

Associate Professor of the Department of Social Sciences

Abstract: This thesis analyzes modern pedagogical approaches to developing environmental culture among the younger generation. Particular attention is paid to organizing continuous and interdisciplinary environmental education, project-based learning, problem-based learning, experiential and nature-based learning, the use of digital tools, and the creation of an environmentally friendly learning environment in educational institutions.

Keywords: environmental culture, environmental education, younger generation, modern pedagogy, sustainable development, project-based learning.

Atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiiy resurslardan oqilona foydalanish jamiyatning barqaror rivojlanishi bilan bevosita bog‘liq. Suv va energiya sarfining ortishi, chiqindilar ko‘payishi, biologik xilma-xillikning qisqarishi hamda iqlim o‘zgarishi kabi muammolar nafaqat texnik yechimlarni, balki insonlarning kundalik odatlari va mas’uliyatli xulq-atvorini ham o‘zgartirishni talab qiladi. Shu sababli ekologik madaniyatni yoshligidan shakllantirish ta’lim tizimining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Ekologik madaniyat faqat tabiat haqidagi bilimlar yig‘indisi emas. U ekologik muammolarni tushunish, sabab va oqibatlarni tahlil qilish, tabiatga mas’uliyatli munosabatda bo‘lish hamda amaliy harakatlar orqali atrof-muhitga salbiy ta’sirni kamaytirishga intilishni qamrab oladi. UNESCO barqaror rivojlanish uchun ta’limni bilim, ko‘nikma, qadriyat, munosabat va xulq-atvorni rivojlantirib, insonlarga mas’uliyatli qarorlar qabul qilish hamda jamoaviy harakatlarda qatnashish imkonini beruvchi jarayon sifatida izohlaydi [3].

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 27-maydagi 434-son qarori bilan “O‘zbekiston Respublikasida Ekologik ta’limni rivojlantirish konsepsiyasi” tasdiqlangan. Hujjatda yosh avlodning ekologik savodxonligi, ongi va madaniyatini shakllantirish, ekologik ta’limni uzluksiz ta’lim tizimida bosqichma-bosqich rivojlantirish hamda samarali ta’lim shakllari va usullarini joriy etish vazifalari belgilangan [1]. Konsepsiyada ekologik bilimlarni fanlar mazmuniga uzviy singdirish va nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg‘unlashtirish zarurligi qayd etilgan.

Mazkur yondashuv ekologik tarbiyani faqat alohida tadbirlar yoki bir fan doirasida cheklab qo‘ymaslikni anglatadi. Masalan, tabiiy fanlarda ekotizimlar va biologik xilma-xillik o‘rganilsa, matematika darsida suv yoki elektr energiyasi sarfi bo‘yicha ma’lumotlar tahlil qilinishi, ona tili va adabiyot mashg‘ulotlarida tabiat mavzusidagi matnlar muhokama qilinishi, texnologiya fanida esa chiqindilarni qayta ishlatish yoki resurslarni tejashga oid loyihalar bajarilishi mumkin.

Fanlararo yondashuv ekologik masalalarni birgina biologiya yoki geografiya doirasida emas, balki turli fanlar bilan bog‘liq holda o‘rganishni nazarda tutadi. Bu usul o‘quvchilarga ekologik muammolarning tabiiy, iqtisodiy, ijtimoiy va axloqiy jihatlarini birgalikda tushunishga yordam beradi. Masalan, plastik chiqindilar mavzusi kimyo fanida material xususiyatlari, matematikada chiqindi miqdori va statistikasi, iqtisodiyotda qayta ishlash xarajatlari, fuqarolik ta’limida esa jamoaviy mas’uliyat nuqtayi nazaridan ko‘rib chiqilishi mumkin.

Uzluksizlik tamoyili ekologik ta’limning yoshga mos tarzda bosqichma-bosqich rivojlanishini talab qiladi. Boshlang‘ich bosqichda o‘quvchilar suvni tejash, chiqindini belgilangan joyga tashlash, o‘simlik va hayvonlarga ehtiyotkor munosabatda bo‘lish kabi sodda odatlarni o‘zlashtiradi. Yuqori sinflarda esa ular mahalliy ekologik muammolarni o‘rganish, ma’lumotlarni solishtirish, yechimlarni asoslash va jamoaviy tashabbuslarni rejalashtirishga jalb qilinadi. Bu ketma-ketlik O‘zbekistonning ekologik ta’lim konsepsiyasida belgilangan uzviylik va uzluksizlik tamoyillariga mos keladi [1].

Loyiha asosida o‘qitish yoshlarni real ekologik masalani aniqlash, ma’lumot to‘plash, yechim taklif qilish va natijani baholashga jalb etadi. Bunda o‘quvchi tayyor ma’lumotni qabul qiluvchi emas, balki muammoni o‘rganuvchi va amaliy yechim ishlab chiquvchi faol ishtirokchiga aylanadi. UNESCOning barqaror rivojlanish uchun ta’lim bo‘yicha yo‘l xaritasida yoshlarni faollashtirish va mahalliy darajada amaliy harakatlarni kuchaytirish ustuvor yo‘nalishlar qatorida ko‘rsatilgan [2].

Masalan, “Maktabda suvni tejaymiz” loyihasida o‘quvchilar bir hafta davomida suv sarfi va oqish holatlarini kuzatishi, kuzatuv natijalarini jadval yoki diagrammada ifodalashi, tejash bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqishi va taklif etilgan choralarning natijasini qayta o‘lchashi mumkin. “Chiqindilarni saralash” loyihasida esa chiqindi turlari o‘rganilib, sinf yoki maktab uchun alohida yig‘ish tartibi ishlab chiqiladi. Loyihalar yoshga mos, xavfsiz va o‘lchash mumkin bo‘lgan natijalarga ega bo‘lishi lozim.

Muammoli ta’lim o‘quvchilarga tayyor xulosani berish o‘rniga, ularni savol qo‘yish, dalillarni tekshirish va muqobil yechimlarni solishtirishga undaydi. Masalan, “Nima sababdan maktab hovlisida yozda suv sarfi ortadi?”, “Chiqindini kamaytirishning qaysi usuli bizning hududimizda amaliy jihatdan qulay?” kabi savollar asosida muhokama tashkil etish mumkin.

Bunday mashg‘ulotlarda o‘quvchilar ishonchli manbalardan ma’lumot topish, fakt bilan taxminni farqlash, sabab-oqibat bog‘lanishini tushuntirish va taklif etilgan yechimning afzallik hamda cheklovlarini ko‘rsatishni o‘rganadi. UNESCOning ekologik va iqlimiy ta’lim bo‘yicha 2024-yilgi yo‘riqnomasi o‘quvchini faol ishtirok ettiruvchi, muammoga yo‘naltirilgan va amaliy harakatga olib boradigan pedagogikani qo‘llab-quvvatlaydi [4].

Ekologik madaniyat faqat darsda o‘rgatiladigan mavzu emas, balki ta’lim muassasasining kundalik faoliyatida namoyon bo‘ladigan qadriyat hamdir. Agar maktab yoki oliy ta’lim muassasasida suv va elektr energiyasi isrof qilinsa, chiqindilar saralanmasa yoki yashil hududlarga e’tibor berilmasa, nazariy targ‘ibotning ta’siri

cheklanishi mumkin. Shu sababli ekologik yondashuvni darslar, boshqaruv, infratuzilma, tadbirlar va jamoatchilik bilan hamkorlikda uyg‘unlashtirish maqsadga muvofiq.

Xulosa qilib aytganda, yosh avlodda ekologik madaniyatni shakllantirish bilim berish, qadriyatlarni rivojlantirish va amaliy xulq-atvorni qo‘llab-quvvatlashni birlashtiradigan uzluksiz pedagogik jarayondir. Fanlararo ta’lim, loyiha asosida o‘qitish, muammoli vaziyatlar tahlili, tabiatdagi kuzatuvlar, raqamli vositalar va ta’lim muassasasining ekologik faoliyati ushbu jarayonning muhim tarkibiy qismlari hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

[1] O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 27-maydagi 434-son qarori. “O‘zbekiston Respublikasida Ekologik ta’limni rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”. LexUZ. https://lex.uz/uz/acts/-4354743

[2] UNESCO. (2020). Education for Sustainable Development: A Roadmap. Paris: UNESCO. https://www.unesco.org/en/articles/education-sustainable-development-roadmap

[3] UNESCO. (2017). Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives. Paris: UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000247444

[4] UNESCO. (2024). Greening Curriculum Guidance: Teaching and Learning for Climate Action. Paris: UNESCO. https://www.unesco.org/en/articles/greening-curriculum-guidance-teaching-and-learning-climate-action